

Распад социјализма и перспектива приватизације: парадигматичност совјетског искуства у периоду 1918-1929

МИЛАН БРДАР

Институт друштвених наука
Београд

У овом раду¹ намјеравам да у сажетом виду изложим основне дилеме большевичке партије на власти у вези с проблемима приватизације и њихов значај за данашње разматрање тог проблема. Прво ћу изложити основни проблем који је актуализован НЕП-политиком; друго, приказаћу укратко генезу опозиције тој политици; треће, на основу изложеног прегледа развићу основну структуру спора између позиције Политбироа и свих опозиционих група. У четвртном делу заступам тезу да је совјетско искуство разматраног периода парадигматично из две перспективе: прво, што је у том периоду потпуно исцрпен програм комунизма; друго, што све потоње социјалистичко искуство других друштава структурно понавља овде реконструисан оригинал. У закључку текста развијам парадигматично значење овог искуства на случају Југославије, као и перспективе за решавање актуелног проблема постсоцијалистичке трансформације.

Кључне речи: револуција, социјализам, капитализам, приватизација, опозиција, НЕП.

I

Лењин је большевичку партију довео на власт вођен утопијом светске револуције којој је Русија требало да послужи само као искра у бурету барута. Светска револуција, до које ће сасвим извесно доћи када западни пролетаријат буде чуо и видео шта су учинила "његова руска браћа", била је кључни елемент или основна утопија Лењиновог програма. Како је сам рекао: "зато смо и почели нашу ствар, рачунајући *само* на светску револуцију."² Наравно, за њега то није била утопија, него поуздано предвиђање утемељено на марксистичкој науци. Други део његовог програма био је полуанархистички концепт друштва, без бирократије, стајаће војске и са илузијом да ће свака домаћица бити у стању да се бави државним пословима (Daniels, 1953). Што се тиче економије, као аутодидакт "школован" на утопистичкој литератури и интелегент руског карактера који "западњачку хипотезу узима као свој аксиом" (Достојевски), Лењин је рачунао да ће по победи комунизма злато служити још само за облагање јавних нужника.³ Идеал Париске комуне према рецептури Марксових

¹ Текст овог реферата је одломак из студије "Револуција и утопија опозиције: генеза большевичког тоталитаризма 1917-1929". Студија се реализује у оквиру пројекта "Постсоцијализам између традиције и Модерне, 1991-1995", у Центру за социолошка истраживања, Институт друштвених наука, Београд. Реализацију пројекта материјално омогућује Министарство за науку и технологију републике Србије.

² Ленин, *Сочинения*, XXV, стр. 473; касније је за перспективу светске револуције говорио: "можда избије за три месеца или три недеље, а можда уопште неће избити" (cf. Balabanoff, 1961, S. 89).

³ Лењин, *Дела*, 34, стр. 375.

Класних борби у Француској и фуријеовска идеја фаланги ће се преточити у идеју колективних газдинстава у склопу нове социјалистичке пољопривреде.

Лењин је своје следбенике, упркос отпорима уочи Октобра, оваквим програмом увукао у историјску авантуру без преседана. Што се тиче "критичне масе" која га је довела на власт, а коју су чинили претежно беспослени војници Петроградског гарнизона (њих око 100.000), морнари, радници и сељаци, њих је привукао популистичким инструментализовањем парола дана: "мир, хлеб, земља, Уставотворна скупштина" (Fainsod, 1959, р. 63) и преузимањем или крађом есеровског програма (партије социјалреволуционара), што је и признао на II конгресу Коминтерне.⁴

Иронијом историје, тек што су дошли на власт и доживели прву "вртоглавицу од успеха" ("Es schwindelt!") морали су да гутају једну по једну горку пилулу у последицама распадања илузија утопијског програма који их је водио. Прво, пошто преко Брест-Литовска, чију говорницу је Троцки користио као пропагандну станицу намењену западном пролетаријату, нису покренули западни пролетаријат, почела је да се распада илузија о светској револуцији иза угла, захваљујући којој је Лењин био убеђен да ће у комунизму бити за шест месеци (вид. Троски, 1972b, стр. 171). Револуционарни утопизам почео је да се топи и уступа место политичком реализму. Снажна опозиција левих комуниста везаних за интернационалистичке идеале и идеале револуције прокламоване до Брест-Литовска, није могла да се помири са тим Лењиновим политичким прагматизмом у коме је примарни интерес био очување власти по сваку цену (у виду губитка трећине државне територије).

Пошто је светска револуција изневерила њихова очекивања, маја 1918. све их по први пут оптерећује осећање изолованости на острву социјализма усред претећег мора "светског капитализма и империјализма". Леви комунисти констатују: "Преостало је да припремимо уже и да се обесимо."⁵ За прагматичара Лењина то је било само плачљиви поклич револуционарних романтичара, којима се тада подсмевао иако су они остали доследни његовим пређашњим уверењима, којима их је пре Октобра немилице педагошки дривоао.

Период од јула 1918. до новембра 1920. је период грађанског рата у два вида: 1) против "беле контрареволуције" (Јуденича, Дењикина, Каледина) и против стране интервенције, која је у пропагандној литератури увек била надувавана преко укуса и чињеничне истине; и 2) против града и села. Грађански рат овог другог типа у литератури се не помиње. Он је у ствари прави ниво учвршћења власти, путем изазивања класног рата на селу (мобилисањем врле сеоске сиротиње против добростојећег сељака "експлоататора"), утеривањем градског становништва у "споразум" са новом власти путем политички дириговане логике стомака и фантазије (или картицама за хлеб). Иако су сељаци добили земљу према славном *Декрету о земљи*, большевичка власт их је лишавала производа рада на њој, путем злогласних реквизиција жита као основног средства ратног комунизма. С друге стране, тако реквирирано жито значило је монопол на храну, путем снабдевања градова системом рационасања на чије картице је имао право само послушни поданик нове власти који је био натеран и спреман да ради све што му се каже "да би могао да једе" ("Ко не ради, неће ни јести").

⁴ Лењин, *Дела*, 34, стр. 222.

⁵ Леви комуниста Осински (Оболенски) у *Труды I вс. съезда ВСНХ*, стр. 84-85; Schariro, 1955, р. 137.

Шта је био ратни комунизам, касније ће рећи сам Лењин: покушај успостављања комунизма на јуриш, путем реализације идеје репатриционог комунизма заједничког магазина (Бабефовог типа), који је функционисао на застрашујуће ниском нивоу док је било шта да се дели. Ред је да се коначно у литератури појави дијагноза: Лењин као *spiritus movens* те књишке идиотије био је политички шарлатан *par excellence*, који заиста уме да "учи на грешкама", али пошто за собом остави стотине хиљада лешева, при чему увек поново - открива азбуку. (Тако је у овом периоду "открио" тејлоризам, јаловост "радничке контроле", неопходност стручњака (*специ*), као и неписменост масе која га следи; потом, неопходност државе и неспособност домаћица да њоме управљају; као и то да, на крају крајева, сељак неће да даје жито без вредносног еквивалента. Победа у грађанском рату против "белих" била је праћена поразом у другом грађанском рату - против града и села. Ово постаје јасно већ у јесен 1920. и зиму 1920-'21. када избијају масовне побуне сељака у Тамбову (Radkey, 1976), Западном Сибиру и на Кавказу, у житородним крајевима у којима ће следеће године харати глад, затим штрајкови и побуне радника у градовима због очајних услова живота и високих норми продуктивности и коначно побуна морнара у Кронштату. Све ове побуне, на којима не можемо да се задржавамо, угушене су ватром, гвожђем и крвљу у име "диктатуре пролетаријата" коју су елитни металски радници Русије и кронштатски морнари "прочитали" као комесарократију.

II

Период јесен 1920 - март 1921. је период потпуног распада политичког тела уз чију подршку је болшевичка власт опстала и изашла као победоносна страна из грађанског рата. Био је то распад "критичне масе" као социјалне и политичке основе власти, што сведочи да је њихова победа била Пирова победа, у оном другом грађанском рату који су под слоганом "класне борбе" водили у селу и у граду. Изворно социјално-политичко тело познато из првобитног назива Конгреса Совјета: "радници, сељаци, војници и морнари" - диференцирало се и листом окренуло против нове диктаторске власти. Војници нису добили мир, који им је Лењин обећавао 1917. и то "по сваку цену", него сурови унутрашњи грађански рат, који су изазвали смишљеним одбацивањем сваке идеје коалиције са осталим партијама како се тада говорило "револуционарне демократије" а које су чиниле структуру Конгреса Совјета у чије име су узели власт. С друге стране, после демобилизације, с јесени 1920. маса војника су се као сељаци вратили кућама где су их родитељи дочекивали с питањем: "знате ли за шта сте се борили"⁶ и где су врло брзо схватили да ни од добијене земље код куће нема ништа. Радници су на крају остали без аутономије и слободе, без једнакости, али са високим радним нормама и бедним снабдевањем које није било довољно за егзистенцијални опстанак ни у стању мировања. Морнари, слављени као "понос револуције", добили су рафале по наређењу Троцког који их је тако титулисао, пошто су отворено изнели шта мисле о власти Лењина и Троцког и изнели своје захтеве за Уставотворном скупштином, слободом штампе, владавином совјета и слободом трговине (Berkman, 1923, стр. 168-9, *et passim*). И радници Петрограда фебруара 1921. траже слободу трговине, јер црна берза ионако

⁶ Цитира Fischer (1985), II, стр. 87.

ради и *de facto* четири године спашава становништво од скапавања.⁷ Хлеб, кога нема, у сваком моменту ћете добити на Арбату од сељанке испод кецеље, само што ризикујете да вас чекисти скупа са њом отерају у тамницу. Вас као контрареволуционара а њу уз то исто и као распиривача "робног фетишизма и капитализма".

Фебруара месеца бољшевичка власт виси о концу у исходу Пирове "победе" или пораза који се финализује последњим сукобом са сопственом "критичном масом", тако да је гушење побуне у Кронштату симбол те последње "победе". Али чињеницу да власт виси о концу на X конгресу, када је 300 делегата отпослато да помогне гушењу кронштатског устанка, до краја схвата једино Лењин из свог политичког прагматизма. Резултат тог схватања и увида да власт под хитно треба спахвати је Лењинова резолуција "О порезу у природи" у којој је економски програм који ће касније бити познат као "нова економска политика" (НЕП).⁸ Основни циљ те резолуције био је обнова пређутног споразума са сељаком, ради чега се реквизиције жита замењују порезом у природи, преко кога је сељак имао слободу да вишак изнесе на тржиште и њиме располаже по својој вољи. Са овом резолуцијом бољшевичка партија се по први пут суочава са неопходношћу приватизације или узмицања кораком уназад - ради опстанка на власти.

Марта 1921, дакле, поново се актуализује питање које је хронично и проклето за читаву руску исполитизовану интелигенцију од Чернишевског до Лењина: *шта да се ради?* Лењинов програм спасења, који је "протерао" на X конгресу, представља хибрид два кардинално различита програма: у економском програму Лењин се враћа есеровском програму из 1917. којим је узео власт и мењшевичком програму који је издат под истим питањем из лета 1919.⁹ У политичком програму Лењин се враћа свом програмском тексту "Шта да се ради" (1902) кога претаче у другу важну резолуцију на овом конгресу ("О јединству партије").¹⁰

Марта 1921. суочени су са неопходношћу приватизације ради опстанка на власти. Овим програмом само се потенцира њихово осећање давленика, јер се капиталистичко-империјалистичкој околини сада прикључује читаво подручје тржишне и "приватно-капиталистичке" економије унутар земље. Није никакво чудо што су многи делегати имали осећање понављања Брест-Литовска, тактичког повлачења ради опстанка, али сада не територијално-географски него друштвено-економски и политички. Био је то заиста други, "унутрашњи" или "сељачки Брест".¹¹

⁷ Од фебруара месеца 1918. у Петрограду становништво добија 100 грама хлеба по глави дневно, што је за последицу имало да до јуна преко милион становника напусти град бекством на село у узалудној нади да ће тамо моћи да се прехране. Како је економско стање после грађанског рата сведоче следећи подаци изречени на X конгресу партије: вредност рубље је била опала за 20.000 пута. Радници "А" категорије (запослени на најтежим пословима) добијали су углавном доњу границу распона 1200-1900 калорија на дан (за нормалан живот минимум је 3000 cal.). Вид. *X съезд РКП(б): стенограм*, стр. 426, 434. Слика о беди је јаснија када се узме у обзир да је однос "А" категорије према осталим био установљен по сразмери 4:3:1. Вид. Kritzman, (1929), S. 180, fn. 7. Зато није претерано када се каже да је радно становништво живело на ивици скапавања.

⁸ *X съезд РКП(б): стенограм*, стр. 608-09; *КПСС: в рез.*, I, стр. 563-64.

⁹ Cf. Schapiro, 1955, p. 199; такође, вид. мењшевички политички програм од 10. априла 1920. у *BLD Report*, pp. 73-79.

¹⁰ *КПСС: в рез.*, i, стр. 527-30.

¹¹ Вид. Бухаринову оцену, *X съезд РКП(б): стенограм*, стр. 224; такође Рјазанов, стр. 468.

Стенограм одлучујућег X конгреса, бар у деловима који се тичу расправе о новој економској политици, по свој прилици је фалсификован,¹² тако да не даје верну слику о расположењу међу делегатима и реакцијама на Лењинов предлог. Из других извора је знано да је он изазвао констернацију и жесток отпор који је долазио из табора бивших левих комуниста. Опет је то био случај судара револуционарног утопизма и политичког реализма који се већ исказао пролећа 1918. у сукобу Бухарина и Лењина. Бухарин је, према сведочанствима, због НЕП-а био на ивици хистерије, а што се тиче Лењина, ствар је дошла до усијања, чим је био потегло своје опробано средство: запретио је оставком уз најаву да ће остатак живота провести као "слободни публициста". Често је говорио: "када вас у очи гледам кажете *да*, када окренем леђа говорите *не*."¹³ Важно је разумети да једноставно није истина оно што ће сви потоњих година писати: како су НЕП "прихватили једногласно". Напротив, ко у то поверује никада неће до краја разумети логику збивања са опозицијом до 1929. као ни смисао опозиционог дискурса који није у редовима него је између њих и у економској димензији увек се тиче одбацивања НЕП политике.

Против увођења НЕП-а из принципа су били они припадници бољшевичке врхушке који за три године нису ни осетили хладноћу, глад и болештине, па су могли да брину за "чистоћу принципа". Као на пример Анђелика Балабанов, револуционарна авантуристкиња која Лењину пребацује да ће радници патити због напуштања њихових идеала и изгубити веру у будућност социјализма! (Balabanoff, 1961, S. 146-7). Али можемо да замислимо какво је осећање револуционара који су за идеју прошли кроз грађански рат, зиму, глад и беду, а уз то својеручно, у име будућности, у подрумима буржује серијално убијали метком у потиљак, да би по свођењу биланса констатовали како им преостаје - да се "уче од капиталиста" како их Лењин одједном учи!¹⁴ Иза те Лењинове препоруке и званичне декларације, крила се прозаичнија истина живота партијског члана: њему је било забрањено и да тргује "ако је то већ знао", као и да контактира са "непманима". Зар онда није логично што идеално-типски узет члан РКП(б), револуционарни романтик, усмерава свој бес и закрвављен поглед на "нову класу" непмана, "који се шепуре", поново веселе по кафанама и лију шампањац - зар смо се за то борили? Њима допуштено, нама забрањено. Они имају а ја немам ништа, али зато морам да радим као стока. Па чија је ово држава, до ђавола!? Чија је то била револуција?! С обзиром на снагу револуционарног утопизма која је уистину повукла стотине хиљада у жртвовање за идеју, сасвим је логичан степен разочарења партијског чланства због Лењиновог прагматичког заокрета НЕП-политиком. Због разочарења идеалиста било је и самоубистава, нарочито у Комсомолу, док је већина налазила утеху у алкохолу.¹⁵ Пре него што поједе своју децу, револуција их психички уништи.

Али не губимо из вида шта крију поменуте рационализације и преусмеравање беса на жртвене јарчеве НЕП-политике: они крију снажну опозицију пре-

¹² Овај феномен мора да има у виду сваки истраживач историје совјетске Русије који користи стенограме конгреса, конференција и састанака ЦК бољшевичке партије. Ово тим пре што су фалсификати "маскирани" фингираним темама дневног реда тако да се не могу лако утврдити. Такав је случај са расправом о порезу у природи на X конгресу, као и са историјски пресудним састанком ЦК од 1 (14) новембра 1917. у *Протоколы ЦК РСДРП(б)*, стр. 124-130.

¹³ Сф. Валентинов, (1971), стр. 28-31.

¹⁴ Лењин, *Дела*, 34, стр. 95.

¹⁵ Вид. Fainsod, (1959), р. 244; Валентинов, (1971), стр. 29.

ма Лењину која ради подземно у партији и повремено избија на видело све до 1929. Знак те снажне и више илегалне опозиције су и апотеозе епохи ратног комунизма, које леви комунисти пишу у сред периода НЕП-а (нпр. Kritsman, 1929).

Основна апорија у вези с НЕП-ом била је у томе што је та политика уведена ради спаса власти, а на дужи рок угрожава управо власт коју је требало да обезбеди.¹⁶ Уз помисао на дужи рок те политике обузимало их је осећање давленика у сред океана, пошто се даске чамца под ногама распадају а нигде обале или чврстог тла под ногама. Лењин током 1921. и 1922. у свакој прилици једном руком гаси, а другом долива уље на ватру. Гаси, када их теши: без бриге, "држава - то смо ми" (*государство - это мы*).¹⁷ Све док су у нашим рукама државна банка, најкрупнија предузећа, транспорт и спољна трговина, нема разлога за страх. Најчешће у истом говору Лењин долива уље на ватру која их ионако пече, причом: НЕП је узмицање, тактичко повлачење и значи повратак на капитализам. Сељак, приватни поседник, робно-новчана размена итд., то је капитализам.¹⁸ Додатну горчину код следбеника изазива честим поукама: "учите се рачуноводству и трговини", "пратите буржоазију". Циљ Лењинових говора је да се смањи паника која их захвата и већ је видљива на XI конгресу партије, марта-априла 1922.¹⁹

Двадесете године пролазе под владавином осећања давленика и изневерности од историје услед изостанка "сасвим извесне светске револуције". Али, тада опозиција више не каже: "Преостаје да припремимо конопац и да се обесимо", него изражава мњење већ ућутканог чланства тврдих романтичара епохе "ратног комунизма" који у мислима сучу уже "за дебеле непманске и кулачке вратове" - и чека окончање "тактичког повлачења".

Истински став према НЕП-у и њиме извршеној приватизацији избио је на видело у два одлучујућа таласа осећања опсаде: 1923. и 1925. године. Позадину ове флукуације ставова у оба случаја је чинила добра жетва, која је у совјетској Русији као и свакој неразвијеној земљи увек била одлучујући економски чинилац од кога су зависила сва ануална политичка кретања.

После велике глади 1921-'22, која није била катастрофа само захваљујући томе што *Huverova American Relief Association* храни становништво од Петрограда до Урала (Fischer, 1985, II, стр. 142), чиме лечи катастрофалне последице Лењиновог експериментисања, лето 1922. је донело изненађујуће добру жетву, прву у совјетској Русији (Carr, 1954, p. 3). Био је то први опиљив учинак НЕП политике. Добра жетва је отворила перспективу да радник више неће бити гладан, а за државу могућност извоза ради намицања драгоцених девиза. За идеолошки загрижене комунисте то је значило могућност да сељак располаже већим вишковима жита и да се преко слободног тржишта "обогати" или "окулачи".

Већ сам карактер власти избија из главе помисао на неко слободно тржиште упркос томе што оно као термин фреквентно фигурише у њеном дискурсу тог времена. Идеолошко оправдање НЕП-а од Лењина иде као слоган савезу

¹⁶ Ово је било јасно већ на X конгресу. Упор. *X съезд РКП(б): стеног.*, стр. 433.

¹⁷ Лењин, *Дела*, 35, стр. 61, 160, *et passim*.

¹⁸ Са тиме је Лењин почео већ у предлогу програма НЕП-а. Вид. *X съезд РКП(б): стеног.*, стр. 406.

¹⁹ Суди се само на основу Лењиновог говора: *XI съезд РКП(б): стеног.*, стр. 10-44; исто у *Дела*, 35, стр. 149-80. И он је дао знатне прилоге распиравању панике, као на пример: "Непријатељ је ситнобуржоаска стихија која нас окружује као ваздух и веома снажно продире у редове пролетаријата". *Дела*, 34, стр. 274-75; вид. и стр. 63.

(*смычка*) радника и сељаштва као основи совјетске власти. На чињеницу постојања вишкова жита у јесен те године држава одговара дириговањем цена. Овим државним интервенционизмом совјетска власт, с једне стране, гледала је да умањи предност сељака над радником, коју је донела НЕП-политика, а с друге стране да доскочи "окулачивању" сељака продајом вишкова жита на тржишту са слободно формираним ценама, путем потражње и понуде. Исход ове политике, о којој се за 1923. годину мора закључивати више посредно него на основу прокламованих мера,²⁰ било је отварање "маказа цена": оне се први пут отварају јесени 1922. и проширују у пролеће 1923, а други пут 1925. на истој позадини добре жетве и идентичне кулачке и приватно-капиталистичке опасности која "поново диже главу". У оба случаја после тога (дакле у 1924. и 1926.) долази до кризе у пољопривреди и снабдевању: 1924. је година кризе када захваљујући политичком интервенционизму у економији и преко политике цена на руском селу долази "одговор" у виду скривања жита и бројних побуна.²¹ Што се тиче другог таласа кризе 1926. године, сличан "одговор" сељака ће финално бити разлог за елиминацију НЕП-политике под слоганом "борбе против кулачке опасности", до чега *de facto* долази већ 1928.

III

Вратимо се у 1923. и изведимо први значајан закључак:

Оно што је уз данашње здраворазумске перспективе позитивна последица НЕП-а, за комунисте, гледано из њиховог идеолошки-параноично презасићеног хоризонта (у коме стоје "кулак" са житом у амбару које не да без пара и приватна својина као "зло по себи"), листом су негативне последице које кумулирају разлоге за идеолошку и политичку панику. Буржуј у Русији двадесетих година од кога, у социолошки респектабилној величини, прети опасност совјетској власти - то је сељанка која на пијаци продаје десетак јаја да би купила шибице, свеће и мараму. Еквивалентно томе, када би НЕП имао листом негативне последице, оне би са њиховог становишта биле позитивне, јер би давале предтекст за укидање тог Лењиновог последњег "нежног зла", пошто, ето, није успео!

У овој економској и њоме засићеној идеолошкој ситуацији, почиле да пуца Политбиро са чиме креће опозиција Троцког и његових следбеника (Преображенски, Ларин, Пјатаков, итд.) Сукоб између Троцког и Политбироа, који ће се отворено развити тек најесен, догодио се већ на XII конгресу априла месеца. Али то је било више на дистанци и потиснуто, услед Лењинове болести и у потпуном одсуству воље тријумвира (Зиновјев, Камењев, Стаљин) да прихвате бачену рукавицу. Стенограм конгресних заседања сведочи да се догодио расцеп по линијама којима ће се одвијати сукоби између свих потоњих опозиционих група и позиције до елиминације НЕП-а 1928-'29. То су питања смисла НЕП-а и његове одрживости, нарочито у повезаности са проблемом стагнирајуће тешке инустрије. Друго је било већ "класично" питање унутар-партијске демократије.

Зиновјев је у уводном реферату на оба питања дао недвосмислен одговор. Што се тиче партије, рече да је сада, када мора да се ради без Лењина, неопхо-

²⁰ На пример, аналитичким читањем говора Троцког, када економска питања излаже као споредна у односу на основну тему: Троцкі (1971b), стр. 441 и 450.

²¹ Carr, (1958), ch. 5, sec. (a).

дно "гвоздено јединство" и да је свака могућа критика од сада надаље "објективно мењшевичка критика". Несрећник ни тада а ни касније није схватио да је тиме направио први захват лопатом у копању свог политичког гроба. Што се тиче другог горућег питања, Зиновјев као први човек партије у том тренутку изражава официјелни став: НЕП се мора чувати "озбиљно и за дуже време". Зато се мора учинити све за одржање савеза радника и сељака, који је основа совјетске власти. Штавише, сељаку треба учинити даље уступке, растерећењем од пореза и њиховим обједињавањем у један "пољопривредни порез", уз могућност да се намири у готовини. Треба радити на извозу жита како би се повећањем његове цене на домаћем тржишту изашло у сусрет сељаку.

Троцки, који је на конгресу дочекан овацијама као "Лењинов наследник", подноси реферат о индустрији и у њему у вези с НЕП-ом прича сасвим другачију причу. Он прво црта "маказе цена", упире прстом на опасност по савез радника и сељака и тврди да је то учинак "слободног тржишта". Тиме гради предтекст да изнесе свој програм развоја тешке индустрије, у коме су важне две тачке:

а) у одсуству обртног капитала и шанси за добијање иностраних кредита решење је у кредитирању индустрије од стране радника, ма и по цену свођења плате на половину или на нулу. То не би била експлоатација, каже он, јер радник "има право да кредитира своју власт". Сељака као евентуалног кредитора није ни поменуо. За њега је имао нешто друго.

б) глобално решење проблема индустрије је у првобитној социјалистичкој акумулацији, чији смисао је разјаснио позивањем на место из Марксовог *Капитала* и уз свој оригинални допринос, причом како у капиталистичкој акумулацији капиталиста "немилице експлоатише своју жену и децу". Наравно, ако то капиталист може са женом и децом, зашто социјалистичка држава то не би чинила са својим сељацима и радницима? Троцки би, по свом обичају, рекао да "то није мислио", али то је поента.

Што се тиче теме извоза жита Троцки убацује у игру причу о сасвим другом савезу до кога би у том случају дошло: савез западног капитала и домаћег кулака - а то нам није потребно, каже Троцки. Да, ни нама више није потребно да бисмо видели у чему Троцки види основни учинак НЕП-а: у савезу који директно прети совјетској власти.²² Овај савез је "озбиљнији и опаснији". Коначно Троцки је изложио програм "још новије" економске политике, којим треба да се елиминише приватно-капиталистичка неповска економија. Тежишни аргумент је случај дијалектичко-реторичке алхемије:

"Наша нова економска политика била је успостављена озбиљно и за дуго, али не за увек. Увели смо "нову" политику да бисмо је на сопственим основама и у великој мери путем њених метода превазишли... У крајњем ми ћемо плански принцип проширити на тржиште у целини и на тај начин га прогутати и елиминисати. Другим речима, наши успеси на основу нове економске политике аутоматски нас приводе ближе њеној ликвидацији, њеној замени *новијом* економском политиком, која ће бити социјалистичка политика. У том смислу можемо рећи с пуним правом да ће успехе наше државне привреде означити низ наших победа над новом економском политиком уз помоћ њених сопствених метода."²³

²² Већ на X конгресу Троцки је драмио да се НЕП-ом чини "огroman уступак приватновласничким ситнобуржоаским условима економског живота и сељачкој психологији". Cf. *X съезд РКП(б): стен.*, стр. 349.

²³ *XII съезд РКП(б): стен.*, стр. 343.

Ако то не учинимо, упозорава Троцки, можемо добити тешку индустрију за 10 или 20 година, али тада на приватно-капиталистичким основама. Јер не заборавимо, под НЕП-ом се на селу издиже кулак а у граду непман.²⁴ Земља је, према томе, у процесу неумитног растакања совјетске власти која ће, ако се нешто не предузме, нестати као Атлантида у океану. У каквом је Троцки идеолошко-психолошком стању те 1923. сведочи најбоље метафора коју наводи:

"И ко зна да у скорим годинама неће доћи до тога да сваки педаљ наше социјалистичке територије, то јест, сваки делић државне привреде под нашим ногама бранимо зубима, ноктима од центробежних тенденција приватно-капиталистичких снага? Као што су Холанђани бранили своју обалу од океана... тако и нама комунистима, са државном влашћу у рукама, следи да се у најскоријем периоду борбе са стихијом капитализма, планирајући, предвиђајући, маневришући боримо за сваки квадратни метар социјалистичке територије, за сваки делић државног капитала. И ту је нашој партији неопходна воља концентрисана у високом степену - усмерена на шта? На богаћење земље. *Спремамо се да прођемо кроз степен првобитне социјалистичке акумулације*".²⁵

Када су опоненти у дискусији одбацили његове теорије, уз подсезање да су у Енглеској у време акумулације капитала "овце појеле људе", Троцки у реплици уводи нови савез који прети, под условом да имамо "још две или три добре жетве": *савез између занатлије и кулака*, тако да нема говора о "хармонији интереса совјетских класа."²⁶ То је друго бацање рукавице тријумвирату која, као и прва тада неће бити прихваћена.

Реферат Троцког који је у укупној светској литератури сведен у границе коментара "славних маказа цена" и похвале тог "великог открића", сведочи да је он идеолошко-параноични противник НЕП-а, заговорник индустријализације "по сваку цену", на основу своје обновљене милитаристичко-организационе и планократске утопије тоталне мобилизације радног становништва у армије рада којима држава располаже по зацртаном плану. То је његов програм из јуна 1920. којим је у јесен те године изгубио у сукобу око синдиката.²⁷

У новембру (1. XI) 1923. *Економическая жизнь*, званични економски орган (под утицајем противника НЕП-а), објављује "откриће" да криза "економски и политички прети самом опстанку совјетске власти".²⁸ Када Троцки 8. XII 1923. јавно у *Правди* нападне Политбиро због одсуства демократије у партији,²⁹ и када истомишљеници иступе са "Платформом 46", биће у потпуности манифестно заокружен политичко-економски програм леве опозиције. Борба Троцког са тројком око "Новог курса" трајаће до XIII конференције (јануара 1924), а током 1924. због "Поука Октобра" (Троцки, 1979), после чега ће он бити само политичка сенка негдашње величине. За то време Преображенски ће већ разрадити и на Комунистичкој академији изложити "теорију првобитне социјалистичке акумулације", са одговарајућим "основним законом" скројеним на калулу лево-опозиционе фантазије (фикс-идеје) тешке индустријализације једне сиромашне земље, без шанси за добијање страних кредита.³⁰

²⁴ *Ibidem*, стр. 336.

²⁵ *XII съезд РКП(б): стеногр.*, стр. 351, курзив мој; такође Троцки (1971b), стр. 438.

²⁶ *Ibidem*, стр. 402-404; такође Троцки (1971b), стр. 450.

²⁷ Програм "Питања организације рада" из јуна 1920. садржан је у Троцки (1971a), стр. 241-83; такође у К. Кауцки-Л. Троцки, *Тероризам и комунизам*, Филип Вишњић, Београд, 1985, гл. VIII, стр. 193-217.

²⁸ Cf. Carr, (1954), p. 107.

²⁹ Троцки (1972a), "Нови курс", стр. 71-75.

³⁰ Вид. Преображенски, (1983), стр. 47, *et passim*.

Потпуно сличан случај догодиће се са опозицијом Зиновјева и Камењева 1925. године у типично поновљеној ситуацији: после добре жетве, поновног "отварања маказа" дириговањем цена жита, што посредује јачање црне берзе и чиме се потенцира прича о новом таласу "кулачке опасности" и приватно-капиталистичке економије која "потапа совјетску власт". Годину дана, у време кризе, док са Стаљином 1924. воде борбу против троцкизма, Зиновјев форсира парољу "окренимо се селу". Један од основних разлога просељачке политике тријумвирата био је у тадашњем обрачуна са Троцким, ради потенцирања оптужбе како он "потцењује сељаштво". У 1925. тај разлог више не постоји и из Зиновјева почиње да избија истина: живци почињу да му се распадају од "кулачке опасности". И као што је Троцки почео да чезне за демократијом у јесен 1923, пошто је Стаљин почео да га истискује са места првог човека армије, тако и Зиновјев пада у опозицију када констатује да га је Стаљин "минирао" као лењинградског партијског боса. Несрећни Зиновјев са својим *алтер его*-ом Камењевим тек 1925. почиње да тражи демократију у партији, не водећи рачуна да је себи ископао гроб, не само на XII него и на XIII конгресу, када је од Троцког захтевао да падне на колена (што је овај и учинио).³¹ Што се тиче економске стране, Зиновјев је тада "пукао" *vis-à-vis* НЕП-а, објављујући "Философију епохе" у којој каже да је *егалитаризам* основна вредност "наше епохе" и пишући против класног раслојавања на селу; против кулачке опасности и приватно-капиталистичке најезде - све "на површини" лупајући по тадашњем жртвеном јарцу Устрјалову и *сменовеховцима*, а испод ње по Бухарину који је већ тада *de facto* једини бранилац НЕП-а у смислу "озбиљно и за дуго"³²

Од те 1925. са пропадањем Зиновјевљеве опозиције до 1926. почиње неповратно пропадање НЕП-а.³³ Следеће 1927. и 1928. на делу је "удружена опозиција" састављена од политичких олупина (Троцки, Зиновјев, Камењев) са

³¹ Вид. *XIII съезд РКП(б): стеногр.*, стр. 372.

³² Cf. Carr, (1958), pp. 300-301, *et passim*. И Троцки ће ударити по сменовеховцима уочи свог дефинитивног политичког пада, јуна 1927. Вид. Гроски (1972с), стр. 308-09.

³³ Највећи оптимиста 1925. у вези са НЕП-ом, био је Бухарин, када је изјавио: "Наша политика у односу према селу мора да се развија тако да се уклањају и одбаце многа ограничења која коче раст богатих и кулачких газдинстава. Сељацима, свим сељацима треба рећи: Богатите се, развијајте своја газдинства и не плашите се да ће да вас притегну." - из говора од 17. IV објављеног у *Правди*, 24. IV 1925 (Carr, 1958, p. 260; Медведев, 1989, стр. 94). У мају месецу Бухарин указује како се сељак плаши да акумулира, јер се тиме повећавају изгледи да буде проглашен за кулака, тиме да буде лишен свих права и коначно, да буде раскулачен (cf. Carr, 1958, p. 289).

Осведочени левичар Ларин на XIV партијској конференцији (27-29. V 1925) излаже став леве опозиције: "Отворено признајемо да код нас на селу постоје експлоататори. Они за сада могу да постоје зато што нам више одговара да постоје јавно него замаскирано (...) Када за то дође време, за 15-20 година, конфисковаћемо и експроприсати велика приватна газдинства (...) А шта би друго требало да урадимо?!" Ларин, *XIV конф. РКП(б): стеногр.*, стр. 135-42 (исти у Медведев, 1989, стр. 95; Carr, 1958, p. 263, f.3).

Али већ тада су на делу припреме за елиминацију НЕП-а, о чему сведочи тајни циркулар ОГПУ-а који се у јуну шаље свим партијским комитетима у Украјини. У њему се каже: "Да је то стање привремено, јасно је свима нама. Зато ОГПУ не сме да пропусти повољну околност да разоткрије наше непријатеље у циљу да им зада одлучни ударац када за то дође време". Потом се наводе упутства за будућа хапшења "садашњих" непмана и њихових симпатизера. За тајни циркулар, cf. Konkvest (1988), стр. 79-80.

својим непохашеним следбеницима, али су они за Стаљина још само "бледи сенке" негдашње моћи, лутке у ваздуху које сигурно, уз помоћ Бухарина, склања у политички безначај.

После елиминације ове последње епизоде леве опозиције, Бухарин 1928. схвата да се "нешто чудно догађа", да је он последњи Мохиканац НЕП-политике (в. Бухарин, 1928). Стаљину је Бухарин био понајмањи проблем и зато што је увек био теоретичар а не политичар од моћи и вештине. Стаљин чини преокрет - прелази на програм леве опозиције Троцког и Преображенског и креће у расприривање класног рата на селу; у борбу "против кулачке опасности" и у индустријализацију путем рецептуре Троцког: "кредитирања државе од стране радника", а на селу путем "првобитне социјалистичке акумулације". Године 1929. елиминише се НЕП и званично почиње прва *annus terribilis* Стаљинове епохе. Ова епоха ће остати запамћена по зноју, сузама и крви, али и у "забраву" да основу Стаљинове треће револуције чини *пораз леве опозиције и тријумф њеног програма* "још новије економске политике"! То открива да је Стаљин био њихов истомишљеник, а да му је НЕП само обавио функцију тројанског коња у политичком смицању Троцког, Зиновјева, Каменева и осталих, као конкурената у претензији на Лењиново наслеђе.

Стаљинова политика од 1929. надаље је повратак романтици и реалности "ратног комунизма", али сада уз много моћнија државна и организациона средства, која су му омогућила да објави "рат нацији" (Ulam, 1974, п. 289) и на основу програма који му је израдила "лева опозиција" као стална "савест револуције" (Даниелс, 1960). Стаљин је у погон ставио њихов програм и као да им је рекао: "Гледајте, јер сте ви то тражили!" А да је тако сведочи чињеница која је деценијама чамела у марксистичком "забраву": да су те 1929. све фигуре "леве опозиције" почеле да се враћају Стаљину са образложењем себи и другима: "сада морамо бити уз њега, из принципа, јер, ево, усвојио је наш програм".

Другим речима, поред своје политичке несреће, читава "лева опозиција" почев од левих комуниста из 1918. до "удружене опозиције" 1927. на почетку првог петогодишњег плана је срећна, јер је нашла утеху и била спремна, скупа са масом старе большевичке гарде романтика епохе "ратног комунизма", да ради и да све од себе као "Стаљинови људи" - и то из принципа. Када већ 1932-'33. буду видели ужасне последице свог програма у практичној примени (Konkvest, 1988), пренеразиће се и пасти у очајање, али ће бити касно. После 1956. ове истине ће се крити, све ће пасти на Стаљина као злочинца а марксизам ће распредати опасан мит: да је револуција издана зато што је поражена лева опозиција (што је истина) па њен програм није био примењен (што је кардинална неистина).

IV

Да, наравно, Стаљин није преузео и демократски програм "леве опозиције". Али захтев за тим, уз програм индустријализације, достојан је нивоа интелектуалне и политичке деменције *a la* Преображенски, који је први прокукао због тог Стаљиновог "пропушта."³⁴ Да бих ово аргументовао, развићу диспозитивну

³⁴ Преображенски: "Стаљин је остварио леви курс другачије него што је претпостављала опозиција, која је тежила индустријализацији и колективизацији уз пролетерску демократију. Ипак, Стаљин је остварио захтеве опозиције... Сада је наш задатак да се приближимо партији, да се вратимо..."; цитира Медведев, (1989), стр. 113.

структуру позиције и опозиције за период 1921-1929, чиме ћемо ући у експликацију парадигматичности совјетског искуства.

Свеукупна генеза односа позиције и опозиције 1918-1929 пада у следећу структуру (вид. схеме 1 и 2):

Схема 1:

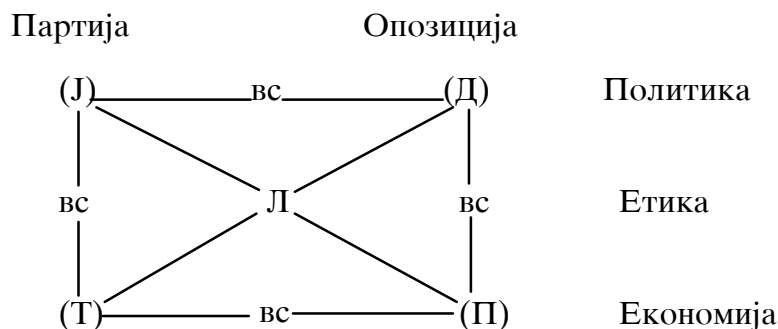
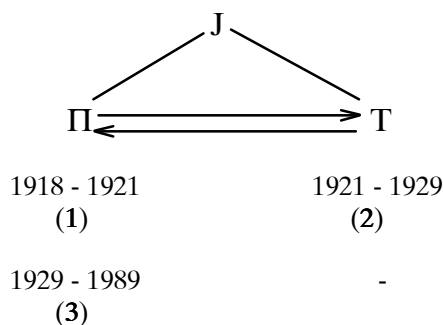

Схема 2:

Ад. схема 1. Тумачење симбола:

(Ј) *Јединство* партије увек и по сваку цену, уз *de iure* и *de facto* елиминацију фракција и опозиционих група. Строго хијерархизована структура партократске власти. Средишњи тренутак овакве партократске структуре је резолуција X конгреса ("О јединству партије) и њена 7. тачка држана у тајности до XIII конференције, јануара 1924. године. То је *par excellence* лењинистички принцип и X конгрес је тријумф Лењиновог организационог програма ("Шта да се ради?") из 1902.

(Д) *Демократија* у партији на свим нивоима, "одоздо на горе", како то траже све опозиционе групе, од "демократских централиста" (1919-'21) и "радничке опозиције" (од 1920-'22), преко Троцког (1923-'24) и Зиновјева (1925-'26), до "удружене опозиције" (1926-'27). У јакој варијанти демократија овде значи легализовање других партија, што су тражили кронштатовци (1921) и усамљени појединци у болшевичкој партији (Герасим Мјасников, лета 1921).

(Т) *Тржиште* као општи термин синониман са НЕП-политиком. Спонтаност економских закона, робно-новчани односи, право приватне својине, слобода

трговине. НЕП нема ничега са Лењином; то је есеровски програм или, у другом кључу гледано, мењшевички или *par excellence* социјалдемократски.

(П) *План*, као супротност тржишту у појму. У овој употреби синониман са програмом централизације, индустријализације и првобитне социјалистичке акумулације. Укључује уништење свих основних елемената претходног програма, односно НЕП-а.

Становишта позиције и опозиције дата су у вертикалама (јединства политичког и економског програма). Хоризонтале илуструју конфронтације и сукобе, како на политичком тако и на економском плану. Опозиција увек тражи демократију (Д) и протестује против централизма партије, бирократизације и једносмерности (Ј) "одозго на доле". У економији опозиција увек "пуца" на питању НЕП-а (Т), прелази на противтржишну идеју плана и тоталне организације командно-опсадне економије (П).

Ова структура је једина, као општа и обухватна за све опозиционе епизоде, која се може реконструисати на основу историјског материјала совјетског искуства. Најзначајнији аспект структуре је потпуна идентичност односа на свим линијама овог квадрата: нису наиме неспојиви само програми позиције и опозиције (по хоризонталној схеми) - што је тривијално откриће; уз то, свака од тих позиција је неодржива у себи (у вертикали), што већ нешто значи. Свака од позиција за себе између политичког и економског дела програма садржи идентичан однос неспојивости, који важи за међупрограмске односе у политичкој или економској димензији. То значи да је свака концепција једнако у себи лабилна и да је услед структурне неодрживости неопходно разрешење те унутрашње противречности.

Ако су актери програмских позиција овога што смо установили били свесни, онда су нужним начином и једни и други били циници и демагози. Ако то није случај, онда једноставно нису знали шта хоће! То није комплимент за управљаче историје на основу епистемолошке надкомпетентности над светом. Али, треће није могуће. Пошто је свака позиција лабилна и неодржива у себи, то неки од њених нивоа мора да се, у коначном билансу, испостави као чисто демагошки. За партијску позицију то је био НЕП; за партијску опозицију то је прича о демократији.

На основу унутарструктурне неспојивости и лабилности становишта следи да ни једна страна у ствари не поседује целовит програм. Напротив, кохерентан програм је уопште могућ само разградњом и трансформацијом овог диспозитивног склопа, до чега је, услед унутрашње лабилности, једноставно морало да дође. Фактички позиције су у вертикалама, али теоријски, оне се у одрживим видовима налазе тек у дијагоналним спојевима полова приказаног квадрата. Постоје, према томе, само две варијанте:

А. У првој варијанти добијамо кључ тајне, као и структурне нужности познатог Стаљиновог преокрета - прелаза на економски програм "леве опозиције" (П) али уз прецртавање њеног "политичког програма" (Д). То је прва од логички могућих кохерентних позиција трансформацијом лабилне структуре која се добија спојем на дијагонали (Ј) - (П). Ова позиција значи дефинитивно прочишћавање лењинизма од страних елемената социјалдемократије или мењшевизма у сфери економског програма. Према томе следи, да је стаљинизам консеквентан лењинизам, који се враћа својој кохерентности од пре 1921.

Б. У последњој реченици је садржано објашњење које каже да друга структурно могућа позиција, за њих ни трена није идеолошки била могућа, а тиме ни

допуштива; дакле, да никада није ни постојала. Она се добија супротном дијагоналном (Д) - (Т), што је, типски узев, позиција социјалдемократије (или мењшевизма).

Ове две дијагонале се укрштају у једној средишњој тачки, у тачки лењинизма (Л) који апсолутно влада етичком димензијом партије и трансцендентално диктира границе у распону уопште спојивих политичких и економских компоненти програма. Лењинизам прекрива етичку димензију (како је у схеми истакнуто) чијим посредовањем су диктирани могући спојеви политике и економије. Лењинизам је средишња тачка или тежиште партије, свег њеног осећања, мишљења и делања. Њиме је издиктирана варијанта (Ј) - (П), на начин последње логичке и идеолошке нужности, као што је варијанта (Д) - (Т) из њиме одржаваног херменеутичко-идеолошког хоризонта - "зло по себи", што је социјалдемократија за њих одувек и била.

Из ове анализе следи закључак: са падом опозиције уопште и Стаљиновим окретом, лењинизам се враћа својој примордијалној програмској чистоти коју је изгубио улазећи у инструменталну везу са мењшевизмом путем преузетог НЕП-програма. Тако гледано, борба са опозицијом се показује као борба два крила руске социјалдемократије, али сада унутар саме болшевичке партије која се 1921. схизоидно расцепила у логику "несрећне свести" (Хегел). Лењинистичка чистота је, наравно, на страни леве опозиције, али у крајњем закључку на страни Стаљина, када изврши преокрет, што даје почело потоње епохе ужаса. Стаљинизам је консеквентан и до краја доведен лењинизам. Стаљин је био већи и тврђи лењиниста од самог Лењина. Он је Лењина издао само зато што је као ученик на видело извео последње практичне консеквенце учења свог учитеља, чиме га је дискредитовао и зато "издао". Болшевичку опозицију је Стаљин могао да елиминиса (и побије), зато што је њу још раније елиминисао и духовно и морално побио лењинизам.

Ад. схема 2. Када осмотримо једину могућност која се уопште држи у њиховом идеолошком хоризонту, преостаје нам редукована варијанта схеме 1 (у виду схеме 2). Тиме смо добили политичко клатно које обухвата читав период 1918-1929. Ово је "клатно страве" (Е. А. По), зато што у једној варијанти води садомазохистичком малтретирању и жртвовању друштва (као што је случај у времену ратног комунизма и у епохи петогодишњих планова), а у другом случају самомучењу елите на власти (као што је случај у епохи НЕП-а). У првом случају (1918-1920) на делу је непрекидни неспоразум владајуће клике са друштвом; у другом случају (1921-1929), успоставља се "прећутни споразум", али по цену мучног неспоразума владајуће клике са собом и својом идеологијом. Болшевичка авантуристичка историја је почела од левог пола (ратног комунизма) и у кризи власти 1921. клатно је померено у десно (Т) путем НЕП-политике, "споразума" и помирења", не само са сељаком него са друштвом, против кога је рат вођен; 1929. Стаљин клатно враћа у лево, што резултује "објавом рата нацији" и понављањем већ виђених слика из "ратног комунизма" али са много тежим последицама. Под притиском панике услед глади и кризе 1932-34. поново попуштају, тако што клатно одлази донекле у десно (али, наравно, без икаквог помена на обнову НЕП-а).

Тиме смо већ зашли у смисао парадигматичности расправљеног совјетског искуства. Она има два основна смисла:

1. У резимираним фазама совјетске историје двадесетих година (које су се циклично смењивале све до Горбачова) садржане су све опције социјализма.

Прва парадигматичност, дакле, састоји се у увиду да су у периоду 1918-1929. развијене све структурно раположиве могућности социјализма у трансценденталном оквиру комунизма или лењинизма. Никаквих нових могућности ту не може бити без разградње приказане структуре. Сва могућност идеолошки непроблематичног социјализма је на левом полу структуре. Десни пол није могућност, него нужно зло, *ad hoc* штака или протеза за политичко избављење од, по правилу, катастрофалних исхода левог експериментисања са друштвом и људима. Ово је виђено у две фазе: 1918-'20 и 1921-'29.

2. Други смисао парадигматичности већ је садржан у првом. Совјетско искуство двадесетих је парадигматично по томе што се као оригинал, диспозитивно развијен на приказан начин, структурно понављао на начин "копије" са локалним ефемерним разликама у сваком потоњем случају социјализма, укључив и југо-случај. Овде је био на делу један парадокс: социјализам је у Русији двадесетих година, већ 1918-1929. исцрпео све своје стратешке и тактичке могућности и у ствари је већ 1921. мртав пројект или "мртва звезда" која још дуго "одашиље" светлост. С друге стране, захваљујући Стаљиновој држави та фантомска светлост ће за многе у свету, европску левицу, па и за нашу послератну политичку власт, тек важити као перспектива и обећање историје.

Парадигматичност која се испољава у понављању оригинала путем многих копија у следећих седам деценија није уопште резултат директног "преношења богатог совјетског искуства", што су будући комунистички сатрапи школовани у Луксу и Коминтерни одушевљено чинили после II светског рата. Кључ поменутог понављања је у дискурзивно-идеолошкој формацији комунизма, односно лењинизма. Понављање оригинала у копијама било је последица типски идентично структурисаног мишљења и практично-расудне рефлексije, која је уз помоћ државе имала моћ над стварношћу.

IV

На основу увида у структурни идентитет који је као константа морао да се историјски дуплира и понавља, имамо мост за легитиман скок из двадесетих година у наше деведесете, како бисмо завршили са актуелним проблемом приватизације. Понављање парадигматичне структуре на југо-случају се догодило почев од програма привредне реформе 1965. до његовог одумирања и замене "договорном економијом" 1975. Југо-социјализам (који је, наравно, био "само-управни") 1965. се први пут суочава са неопходношћу ослобађања тржишта и "рестаурације капитализма" која се састојала у томе да су предузећа коначно морала да стоје на својим ногама, а не да висе на јаслама државе. Од 1965. и појаве "новог динара" кога се више нико ни не сећа, а који је "прогутан" 100 пређашњих алуминијумских апоена, почела је политика која је била економски еквивалент НЕП-у двадесетих година. И као што се догађа ово понављање НЕП-а, такође се догађа и понављање њеног суконститутивног дела: "леве опозиције" у Југославији а у виду "хуманистичког и отвореног" марксизма који је у себи до краја поновио изнутра неодрживу структуру идеолошке позиције руске опозиције из двадесетих година. Леви опозиционари, челници хуманистичког марксизма друге половине шездесетих, дизали су идеолошку панику због "рестаурације грађанског друштва и капитализма", "потрошачког друштва које надире", против "отуђења" и звонили на узбуну сликањем "феноменологије успона средње класе", која ће "уништити револуцију и социјализам" - уколико се, наравно, нешто не предузме. У политичком програму залагали су

се за демократију "одоздо на горе", спонтаност радничког покрета у потпуној парафрази руске "радничке опозиције". Зато су од титоистичких идеолошких Кербера били отписани готово као и радничка опозиција са Лењинове стране: као "анархо-статистичка" или "анархо-либералистичка девијација". Наравно, програм наше леве опозиције из шездесетих и раних седамдесетих година структурно је неодржив у истом степену као и руски оригинал и садржи "уграђен" принцип цинизма и демагогије; али није био онолико развијен, па ни сами актери никада нису довели до појма знају ли заиста шта хоће и шта оопште перформативно форсирају.

Сукоб између партијског врха и југо-опозиције у потпуности је прошао путању на којој се победник већ зна: лева опозиција је елиминисана, али су њене тезе преузете. Једина битна разлика *vis-à-vis* оригинала била је у томе што део овдашње леве опозиције из периода 1965-1975. није пао на колена већ се држао својих принципа, а са стране власти - што опозиција није похапшена него је само остала без посла. Примењене мере су биле у пропорцији са несамерљиво већом мекоћом титоистичког тоталитаризма. Привредна реформа је на крају напуштена, а осамдесетих година бивши критички дискурс и дискурс официјелне идеологије више се нису разликовали.

У време *Перестројке*, у другој половини осамдесетих, руски аутори су поново "открили" НЕП као "Лењиново наслеђе", како би легитимисали Горбачовљеве реформе чији исход тада нико није знао. Године 1989. клатно цикличног кретања социјализма се распало, или коначно је преовладала (Д) - (Т) опција, што је већ ту годину најавило као годину коначне историјске смрти фантома лењинизма и његовог кружења Европом. *То је оса актуелног распадања социјализма*. Ова друга опција на делу је у Источној Европи и данас: слободно тржиште у економији и легалне политичке партије и парламентаризам у политици, о чему двадесетих година у Русији и седамдесетих у Југославији лева опозиција није ни сањала, па зато то никада није ни тражила, јер тада то није могла да види као излаз из историјског ћорсокака у коме је заглавила лењинистичка авантура.

Не заборавимо: у Источној Европи, а поготово код нас у Југославији нико од (бивших) марксиста који претендују да сутра буду у књигама о опозицији комунизму није се борио за политички плурализам. Овај је падом СССР-а као бастиона комунизма и силом историје - дословно "пао с неба" и све нас затекао неспремне. Он нам се изненада догодио, изазвао једно трауматично идеолошко стање (не само у власти него и у интелигенцији) и изнудио теме трансформације друштва, политичке плурализације и економске приватизације. Данас бивша лева опозиција ламентује због непостојања јаке средње класе као ослонца демократије социјалне групе коју је деценијама реторички сатирала као "непријатеља револуције". И на основу тога, чисто се неодмерено прича како смо "неспособни за демократију", а изостављајући се питање: чиме су то источно-европска друштва (била) онеспособљена?

* * *

Савремени проблеми приватизације типски су идентични проблемима под НЕП-ом као "нужним злом" совјетских двадесетих година. Само што је тада комунизам, на основу још увек великог симболичког капитала, тек био будућност и сан. Бољшевици су живели утопију да ће комунизам изгубити шансе и да ће пропасти ако задрже НЕП "озбиљно и за дуго". Нису могли да доведу до

појма да је лењинистичка историјска авантура пропала већ 1921. а то нисмо схватили ни ми данашњи све до 1989. Утопија комунизма објашњава све њихове неурозе, параноје и, коначно, суров раскид са приватизацијом и НЕП-ом.

Данас, међутим, комунизам важи као пропали и дискредитовани пројект. У идеји комунизма више нема будућности; у њој је само прошлост, прекривена пропагандном тамом и још увек непозната. Зато и не разумемо зашто нам се догађа ово што нам се догађа, па у том оквиру и зашто и откуд толико схоластичких расправа око приватизације? Искуство пропалости марксистичко-историцистичке утопије чини основну разлику у данашњем односу према приватизацији у постсоцијализму. Али, као и 1921. однос према приватизацији је данас, за владајуће елите са комунистичким залеђем, такође питање опстанка на власти. Према томе, постоје само две могућности:

1. Комунистичке политичке елите, које су се одржале после потреса 1989, несумњиво су натеране политичком констелацијом да трпе и политички плурализам, тему и процес приватизације, као и на фингирање "корака са временом" уз латентну узалудну наду у "повратак старих добрих времена"; да је све ово "само привремено" па и њихово "тактичко узмицање". Ех, само да се у Русији комунисти врате на власт! Конзервативци деведесетих година - то су комунисти који живе од успомена на идилу седамдесетих и који верују да се она може вратити. Али "старих добрих времена" неће бити. Комунизам је епохално мртав. У њему више нема будућности, има само прошлости која у кичерској, неурачунљивој и приглупој реторици може да се продаје као "будућност човечанства". Што пре то будемо схватили биће боље за све нас.

2. По другој опцији, у интересу одржања на власти комунистичке елите ће завршити као скоројевићки капиталисти. Ова друга опција има више шанси, не само због политичког реализма на основу дугог искуства владања, него и због најповољнијих шанси за грабеж и богаћење помоћу мера државе и законске регулативе. То значи да ће бивши комунисти уместо у комунизам ући у капитализам, у "друштво" са свим осталим субјектима дивље првобитне акумулације и постсоцијалистичког пиратског либералног капитализма. То је она будућност ради које су Лењинови наследници напустили НЕП и прихватили се програма "првобитне социјалистичке акумулације капитала". Ова је, како следи, као и читав комунистички пројект - била узалудна. Комунисти се на власти могу одржати, у складу са Лењиновим начелом "држава - то смо ми", једино као припадници ембрионалне класе капиталистичких предузетника која, ради свог економско-политичког етаблирања, поново мора да опљачка друштво. Тиме ће се до краја довршити цинизам комунистичког идеолошког дискурса и пародија "ослобођења човечанства од јарма капитала". Дочекаћемо још и причу да тог "јарма" у ствари никада није ни било. Али и то би било боље него да нам скоројевићки "бизнисмени", који су црвене књижице заменили зеленом бојом новца, и даље причају бајку за "блажено незнајуће": о идили и прогресивности социјализма, док једним оком меркају своје шестоцифрене рачуне у иностраним банкама.

Реалистички гледано, проблем није у томе што се неко богати него у даљем губљењу драгоценог историјског времена.

Литература:

А. Примарни извори:

Протоколы и стенографические отчеты съездов и конференций Коммунистической партии Советского союза:

Десятый съезд РКП(б); март 1921 года: стенографический отчет, Москва, 1963.
(X съезд РКП(б): стен.)

Одиннадцатый съезд РКП(б); март-апрель 1922 года: стенографический отчет, Москва, 1961.
(XI съезд РКП(б): стен.)

Двенадцатый съезд РКП(б); 17-25 апреля 1923 года: стенографический отчет, Москва, 1968.
(XII съезд РКП(б): стен.)

Тринадцатый съезд РКП(б); май 1924 года: стенографический отчет, Москва, 1963.
(XIII съезд РКП(б): стен.)

Четырнадцатая конференция РКП(б); апрель 1925 года: стенографический отчет, Москва, 1925.
(XIV конф. РКП(б): стен.)

Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК, часть I, 1898-1924, Москва, 1954.
(КПСС: в рез. I)

Протоколы Центрального комитета РСДРП(б): август 1917-февраль 1918, Госиздат, Москва, 1958.
(Протоколы ЦК РСДРП(б))

Труды Первого всероссийского съезда советов народного хозяйства. Стенографический отчет, Москва, без годиче.
(Труды I вс. съезда ВСНХ)

Бухарин, Н. И. (1928), "Заметки экономиста", у Бухарин, Н.И., *Избранные произведения: Путь к социализму*, Новосибирск, 1990, стр. 336-366.

Ленин, *Сочинения*, в 32 томах, изд. 3. Москва, 1930-1932, т. XXV.

Лењин, *Дела*, Yugoslaviapublik, Београд, 1976, томови 34-35.

Trocki, Lav, *Izbor iz djela*, Otokar Keršovani, Zagreb, 1971-73:

(1971a), *Terorizam i komunizam*, 1971, str. 127-296.

(1971b), *Nova ekonomska politika Sovjetske Rusije i perspektive svjetske revolucije* (1923), 1971, str. 413-482.

(1972a), *Novi kurs*, 1972, str. 5-90.

(1972b), *O Lenjinu*, 1972, str. 91-211.

(1972c), *Izobličena revolucija (1927-1929)*, 1972, str. 213-374.

(1979), "Pouke Oktobra" (1924), u *"Permanentna revolucija" i socijalizam u jednoj zemlji: Buharin - Staljin - Trocki - Zinovjev*, Globus, Zagreb, 1979, str. 6-59.

Zinovjev, G. (1925), "Lenjinizam", u *"Permanentna revolucija" i socijalizam u jednoj zemlji: Buharin-Staljin-Trocki-Zinovjev*, Globus, Zagreb, 1979, str. 106-140 i 181-228.

Б. Секундарни извори:

Balabanoff, Angelica (1961), *Lenin. Psychologische Betrachtungen und Beobachtungen*, Verlag für Literatur und Zeitgeschehen GmbH., Hannover.

Berkman, Aleksandar (1923), "Kronštatska pobuna", u *Revolucija nije partijska stvar. Komunističke kritike boljševizma*, L. Sekelj (prir.), Filip Višnjić, 1985, str. 165-190.

BLD Report, - British Labour Delegation to Russia 1920: The Report of, London, 1920.

Carr, E. H., *A History of Soviet Russia*, Macmillan & Co., Ltd., London:

(1954), *Interregnum 1923-1924*.

(1958), *Socialism in One Country 1924-1926*, Vol. I.

Daniels, R. V. (1953), "The State and Revolution: A Case Study in the Genesis and Transformation of Communist Ideology", *American Slavic and East-european Review*, **12** (1953), pp. 23-41.

(1960), *The Conscience of the Revolution: Communist Opposition in Soviet Russia*, Random House, New York.

Fainsod, Merle (1959), *How Russia is Ruled*, Harvard Univ. Press, Cambridge.

Fischer, Luis (1985), *Lenjinov život*, t. 2., Globus, Zagreb.

Konkvest, Robert (1988), *Čemerna žetva. Sovjetska kolektivizacija i teror gladi*, Filip Višnjić, Beograd.

Kritsman, L. (1929), *Die heroische Periode der grossen russischen Revolution. Ein Versuch der Analysen des sogenannten "Kriegskommunismus"* (1924), Verlag für Literatur und Politik, Wien-Berlin.

Medvedev, Roj (1989), *Neka istorija sudi*, Naprijed, Zagreb.

Preobraženski E. (1983), *Nova ekonomika* (1924), Cekade, Zagreb.

Radkey, O. H. (1976), *The Unknown Civil War in Russia. A Study in the Green Movement in the Tambov Region 1920-1921*, Stanford UP, Stanford, California.

Schapiro, Leonard (1955), *The Origin of the Communist Autocracy: Political Opposition in the Soviet State. First Phase: 1917-1922*, The London School of Economic and Political Science, London.

(1960), *The Communist Party of the Soviet Union*, Eyre & Spottiswood, London.

Ulam, Robert (1974), *Stalin: The Man and His Era*, Thetford, London.

Валентинов (Вольский), Николай (1971), *Новая экономическая политика во время Ленина. Воспоминания*, Hoover Institution, Stanford.

Summary

Disintegration of Socialism and Prospects of Privatisation: A Paradigm of Soviet Experience 1918-1929

In this article author is about to summarize the soviet experience of privatization during the period of NEP (New Economic Policy) 1921-1929. In the first part, the main ideological dilemmas of Lenin's descendants are provided reiterating the main quarrels between the party and left opposition. On the ground of given review author elucidates a reconstruction of structure as the framework within which all the political quarrels in the twenties took place. The given structure is rendered as a paradigm for subsequent cases of socialism, including Yugoslavia within the period 1965-1975. Case of Yugoslavia in the seventeenties is sustained as in a sense a copy and reiteration of soviet original of the twenties. In the completion of the article, the author concludes on the actuality of given paradigm nowadays (1989-1994) concerning the postsocialist social transformation and economic problem of privatization. Prospects of that transformations are summarized within the depicted structure by marking the huge changes as a hallmark of postsocialism.

Key words: revolution, socialism, capitalism, privatisation, opposition, NEP.